

Kroniek

Restauraties in 1999

door **COR VAN DEN BRABER**

De Koppelpoort De restauratie van de Koppelpoort heeft ongeveer een jaar geduurd en werd al in 1997 afgesloten. In dat jaar werden uitgebreide herstellingen verricht aan de uit het water oprijzende muren. Blokken Namense steen moesten vernieuwd, dan wel opnieuw gesteld worden. De verbinding met het achterliggende metselwerk was op verschillende plekken verloren gegaan. De boog over het water van het Spui moest zelfs in zijn geheel worden vernieuwd. Het tongewelf boven de landpoort was al jaren bouwvallig. Dankzij een ijlings getimmerde hulpconstructie kon ineenstorting voorkomen worden. Natuurlijk werd tijdens de restauratie ook het lood- en leiwerk vernieuwd en het voegwerk hersteld. De tredmolen was al in 1986 gerestaureerd en weer gangbaar gemaakt.

Het monument ontleende zijn schilderachtigheid vooral aan een uitgebreide muurvegetatie. Terecht vroegen medewerkers van de Gemeentelijke Dienst Natuur- en Milieu-educatie aandacht voor dit aspect. Een gedegen inventarisatie leerde dat de Koppelpoort fungeerde als drager én voedingsbodem voor – onder andere – muurleeuwenbekjes, tongvaren en klein-glaskruid. Bij restauraties geven doorgaans argumenten van technische aard de doorslag. Bij de Koppelpoort was dat anders. Aan de nauwkeurig op tekening weergegeven groene zones werd bestaansrecht toegekend, en wel zó dat alle plekken waar de vegetatie zich liet zien, met de grootst mogelijke omzichtigheid zouden worden benaderd. In de praktijk betekende dat dat ze zelfs ongemoeid werden gelaten.

Deze uitgangspunten zijn voor de restauratie van de Koppelpoort beslissend geweest. Alleen op plaatsen waar dat strikt noodzakelijk was, werden bakstenen vervangen. Voegwerk werd vernieuwd waar dat, met het oog op de vegetatie, veilig kon gebeuren. Afkomende natuursteenblokken werden stuk voor stuk en afzonderlijk gerestaureerd, als gold het zeldzaam aardewerk. Het resultaat is een Koppelpoort waaraan – afgezien van de nieuwe dakleien – de laatste restauratie niet is af te lezen.

Deze manier van werken heeft Europa Nostra doen besluiten de herstelwerkzaamheden te bekronen met een prijs. In het juryrapport werd de restauratie van dit oriëntatiepunt in de stad geroemd als een uitmuntend voorbeeld voor de filosofie ten aanzien van de monumentenzorg.

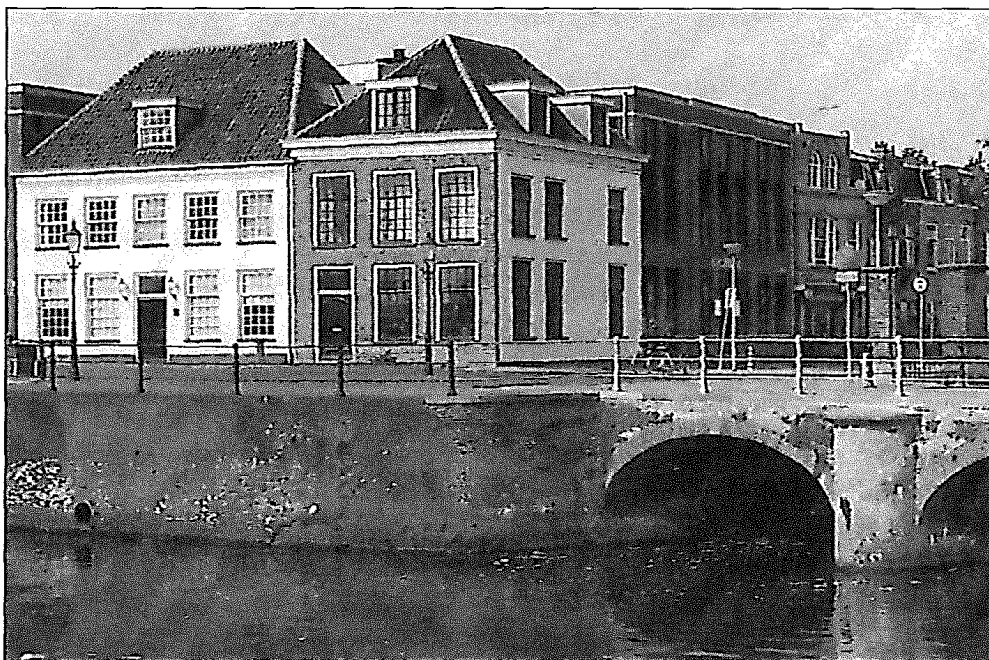
Kamp 5 Dat het huis van oorsprong 17de-eeuws is, valt alleen nog te zien aan het metselwerk en de zandstenen leeuwenkoppen in de voorgevel. Later is het verschillende keren verbouwd. Omstreeks 1900 kreeg het pand zelfs een geheel nieuw dak. Daarbij werd gebruik gemaakt van een manier van construeren die eigen is aan juist die periode. De kap is namelijk uitgevoerd met zogenaamde schenkelspanten waarbij deze onderdelen werden samengesteld uit tegen elkaar gespijkerde planken met een gebogen verloop. De restauratie van Kamp 5 behelsde vooral het vernieuwen van de dakpannen en de nokvorsten. Bovendien werd de winkelpui in zijn geheel vervangen.

Kamp 60-62 In dit gedeelte van de Kamp kan van een aanmerkelijke verbetering worden gesproken. Jammer genoeg, konden niet beide voorgevels behouden blijven: die van Kamp 62 ging verloren. Nummer 60 daarentegen is een zogenoemd beeldbepalend pand, dat wil zeggen dat bij het bepalen van de omvang van het beschermde stadsgezicht dit huis een rol speelt. De eigenaar heeft om die reden dan ook vanaf het begin de monumentale waarde gerespecteerd. Architect Jan den Hartog uit Leusden tekende een traditioneel ontwerp dat enerzijds voorzag in het herbouwen van de beeldbepalende gevel, anderzijds in het aanbrengen van een gevelfront dat zou harmoniëren met de overige panden aan de Kamp.

Grote Koppel 3 en 4 > Grote Spui 39 en 40 Toen het tracé van Rail 21 zich duidelijker ging aftekenen, bleek dat twee door het rijk beschermde monumenten niet gehandhaafd konden blijven. De verbreding van het spoor vond plaats aan de noordwestelijke kant; daarbij stonden de panden Grote Koppel 3 en 4 in de weg. De gemeente Amersfoort heeft vanaf het allereerste begin in het overleg met de NS haar zorg laten blijken over deze monumenten: zij maken immers deel uit van een belangrijke gevelwand langs de Eemhaven en die mocht niet verloren gaan.

Het is daarom gelukkig dat aan de stadszijde van het spoor – op een al lange tijd braakliggend terrein – een bouwproject tot ontwikkeling kon komen. Daarin paste wonderwel de herbouw van de inmiddels vernummerde panden Grote Spui 39 en 40. Op die wijze zou bovendien de opening, die al lange tijd op een bijzonder storende manier de aandacht trok, kunnen worden gesloten, en wel in de richting van de Koppelpoort. In feite zijn alleen de beide voorgevels verplaatst. De interieurs van de huizen, noch de dakconstructies bevatten vanuit het oogpunt van monumentenzorg belangrijke elementen.

Oud-Katholieke Kerk van de H. Georgius Al jaren achtereen waren er gebreken aan het orgel in de Oud-Katholieke Kerk van de H. Georgius te constateren, en vooral te beluisteren. Het instrument, omstreeks 1872 vervaardigd door orgel-

Grote Spui 39 en 40.

bouwer Gern en van Engelse makelij, moet vóór de overtocht naar Amersfoort in 1978 al enige keren zijn verhuisd. Zoals dat met veel orgels het geval is, gingen verwarming en het droge klimaat het instrument parten spelen.

In 1998 werd het helemaal gedemonteerd: er bleek meer aan te mankeren dan was voorzien. Maar begin oktober 1999 kon het gerestaureerde orgel opnieuw in gebruik worden genomen.

Rooms-Katholieke Kerk Sint-Ansfridus, Jacob Catslaan 28 Nadat in 1991 aan de kerk uitgebreide herstellingen aan het lood- en leiwerk waren verricht en het gebouw in de jaren die daarop volgden, terugviel op het normale onderhoud, dienden zich opnieuw ingrijpende werkzaamheden aan. Nu waren het de glas-in-lood-vensters in de westgevel die de aandacht vroegen. Ook was het noodzakelijk de brugstaven die de panelen steun geven te vernieuwen.

Sint-Joriskerk Als onderdeel van een tien jaar durend onderhoudsprogramma kwam in 1999 de toren aan de orde: gevelankers werden opnieuw vastgezet, metselwerk ingeboet en voegwerk hersteld. Ook de aansluitingen met de dakvlakken werden nagelopen. De galmborden moesten worden vervangen en de weerhaan kreeg een nieuw laagje bladgoud.

Het Belgenmonument Het Belgenmonument op de Amersfoortse Berg, vlakbij de Stichtse Rotonde, werd tijdens de Eerste Wereldoorlog gebouwd door Belgische vluchtelingen die beschutting zochten in het neutrale Nederland. Het gedenkteken werd in 1938 overgedragen aan de Gemeente Amersfoort. De stad nam de taak op zich het monument in goede staat te houden.

Het Belgenmonument bestaat uit een hoofdgebouw met een fraai uitzicht over de omgeving én uit een op enige afstand gelegen reliëfwand. Ook de rondom liggende tuinen en paden vormden vanaf het begin één geheel met de gebouwde elementen.

Na eerdere restauraties in 1957 (vervanging van de betonnen reliëfs) en 1967 (verhoging de middenpyloon van het hoofdgebouw om een carillon te kunnen herbergen) leek het Belgenmonument in de vergetelheid te zijn geraakt. Het metselwerk ging achteruit, de reliëfs raakten vervuild, de blokhagen werden sinds lang niet meer gesnoeid en de middentuin, ooit bedoeld als heideveld, groeide dicht met struikgewas en bomen. De negen fonteinen werden vernield.

In het voorjaar van 1999 werd begonnen met de restauratie van de bouwkundige onderdelen, dat wil zeggen met het hoofdgebouw en de gemetselde reliëfwand. Scheuren in het metselwerk werden ingeboet, ontbrekend materiaal aangevuld en kapotte stenen vervangen. Ook het voegwerk werd aangepakt.

In 2000 zullen de overige onderdelen van het Belgenmonument onder handen worden genomen: het voorplein wordt aangepast aan een vroeger ontwerp; paden en hagen keren in vernieuwde vorm terug en de fonteinen zullen worden gerepareerd. Banken van het zogenaamde eigen Amersfoortse type, daterend van omstreeks 1915, en aangepaste lichtornamenten moeten de restauraties completeren.

Coninckstraat 13 Lange tijd was het bescheiden huisje naast de Tabaksplant als pakhuis in gebruik geweest. Weinig oordeelkundige verbouwingen in het verleden en nagelaten onderhoud gaven het een desolate aanblik.

Een ingrijpende restauratie, neigend naar vernieuwing, maakte hieraan een einde. Slechts de oude kaspanten en de voorgevel konden behouden blijven, overigens slechts ná forse herstellingen van voornamelijk het metselwerk.

Een luifel voor Op den Berg Rond het middaguur van de Open Monumentendag 1999 kon de luifel boven de hoofdingang van het van het tot woongebouw ingerichte voormalige Rijks-Opvoedingsgesticht voor Jongens feestelijk in gebruik worden genomen. Sinds lang was de luifel, een karakteristiek onderdeel aan de voorgevel, verdwenen. Gelukkig waren de oorspronkelijke bouwtekeningen van het complex nog beschikbaar, zodat een gedetailleerde reconstructie mogelijk bleek.

Havik 33 en 35 In 1910 vonden de herstelwerkzaamheden aan de beide huisjes plaats. In 1999 bleek het opnieuw noodzakelijk een gedeeltelijke restauratie uit te voeren, minder ingrijpend dan tachtig jaar eerder. Volstaan kon worden met reparaties aan daken en gevels. De bij de restauratie van de Koppelpoort opgedane ervaringen konden worden aangewend om uiterst behoudzuchtig te werk te gaan. Slechts enkele bakstenen moesten worden uitgewisseld voor gave exemplaren. Het is bovendien gelukt de complete geveltop van Havik 35 in zijn geheel te handhaven, zonder dat deze behoefde te worden afgebroken. In de horizontale lintvoegen konden namelijk dunne messingstaven worden ingebracht die het metselwerk als het ware van een wapening voorzagen. De natuurstenen afdekkplaten van de trapgevels werden hersteld en aangevuld met een reparatiemortel.

Hof 24 In 1943 werden van het monument de voorgevel en het complete winkelinterieur gerestaureerd. In 1961 volgden de kap, de achtergevel en het hekwerk aan de achterzijde, de kant van de Krommestraat.

In 1990 bleek echter dat de achtergevel van het pand bezig was zich van de rest van het gebouw los te werken. Daarop is de fundering verstevigd zodat het geheel werd geconsolideerd. Als aanvulling op deze maatregel is in 1999 de inmiddels tot rust gekomen achtergevel, ook door gebruik te maken van dilataties, opnieuw met de beide zijgevels verbonden.

Ook aan nog andere monumenten worden restauratiewerken uitgevoerd, zoals aan de panden Havik 39, Kamp 37, Muurhuizen 101 en Zuidsingel 33 & 34 en 36 & 37. In de rustieke buurt rond de Borgesiuslaan werden in 1999 enkele rieten daken vernieuwd.

Het afgelopen jaar kenmerkte zich door diverse werkzaamheden, verschillend van omvang en uiteenlopend van karakter. Voor die periode kunnen geen grote of smaakmakende objecten worden aangewezen. Wel droegen al die activiteiten bij tot het continuë proces dat is verbonden met de voortdurende zorg voor het historische aanzien van de stad.